

Musiqqa va san'at maktablarida dutor cholg'usi ijrochiligi kreativligini takomillashtirish metodlari (cholg'u ijrochiligi turlari misolida)

Sitora Bahriddin qizi Sunnatova
Navoiy davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqqa va san'at maktablarida dutor cholg'usi ijrochiligi kreativligini rivojlantirish va takomillashtirish metodlari tahlil qilingan. Tadqiqotda dutorning milliy cholg'u asbobi sifatidagi o'ziga xos xususiyatlari, ijro texnikasi va badiiy-estetik imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, improvizatsiya qobiliyatini shakllantirish, badiiy talqin mahoratini oshirish va shaxsiy ijro uslubini yaratish masalalari o'rganilgan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar - kreativ texnologiyalar, interaktiv metodlar, individual ta'lim yo'nalishlari va innovatsion o'qitish usullarining qo'llanilishi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kreativlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus metodlar - improvizatsiya mashqlari, ijodiy topshiriqlar, badiiy talqin usullari va psixologik yondashuv - o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini yanada chuqurlashtirishga, ijro mahoratini oshirishga va individual ijodiy yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, maqolada o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va kreativ muhit yaratish masalalari ko'rib chiqilgan. Dutor ijrochiligi kreativligini takomillashtirish milliy musiqqa san'atini rivojlantirish va yosh iste'dodli ijrochilar tarbiyalashning muhim yo'nalishi ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: dutor ijrochiligi, kreativlik, musiqqa va san'at maktablari, ijodiy fikrlash, improvizatsiya, badiiy talqin, milliy cholg'u asboblari, ijro mahorati, pedagogik metodlar, ijodiy qobiliyatlar, individual uslub, musiqqa pedagogikasi, innovatsion metodlar, o'quvchilar tarbiyasi, musiqiy ta'lim, cholg'u o'qitish, ijodiy rivojlanish, badiiy tarbiya, milliy musiqqa merosi, iste'dodni rivojlantirish

Methods of improving the creativity of dutar performance in music and art schools (based on types of instrumental performance)

Sitora Bahriddin qizi Sunnatova
Navoi State University

Abstract: This article analyzes methods of developing and improving the creativity of dutar performance in music and art schools. The research examines the unique characteristics of the dutar as a national musical instrument, performance techniques, and artistic-aesthetic possibilities. The article studies issues of developing students' creative thinking, forming improvisation abilities, enhancing artistic interpretation skills, and creating a personal performance style. The application of modern pedagogical approaches - creative technologies, interactive methods, individual educational directions, and innovative teaching methods - is analyzed. According to research results, special methods aimed at developing creativity - improvisation exercises, creative assignments, artistic interpretation techniques, and psychological approaches - help deepen students' musical abilities, improve performance skills, and form individual creative approaches. Additionally, the article discusses issues of improving teachers' pedagogical skills, enhancing curricula, and creating a creative environment. It is substantiated that improving dutar performance creativity is an important direction in developing national musical art and nurturing young talented performers.

Keywords: dutar performance, creativity, music and art schools, creative thinking, improvisation, artistic interpretation, national musical instruments, performance mastery, pedagogical methods, creative abilities, individual style, music pedagogy, innovative methods, student education, music education, instrumental teaching, creative development, artistic education, national musical heritage, talent development

1. KIRISH

Dutor - o'zbek xalqining eng qadimiy va sevimli milliy cholg'u asboblardan biri. Uning nozik, lirik va samimiy tovushi asrlar davomida xalqimizning quvonch va g'amini ifodalab kelgan. Bugungi kunda dutor ijrochiligi an'analarini saqlab qolish, rivojlantirish va yosh avlodga o'rgatish muhim vazifa hisoblanadi. Bunda nafaqat texnik ko'nikmalarni o'rgatish, balki o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, kreativligini rivojlantirish katta ahamiyatga ega.

1.1. Tadqiqotning dolzarbligi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy musiqa san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori va "Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish" to'g'risidagi farmonlari milliy cholg'u asboblari ijrochiligi, jumladan, dutor san'atini rivojlantirishga alohida e'tibor berishni talab qiladi.

Zamonaviy musiqa ta'limida kreativlik - asosiy yo'nalishlardan biri. Kreativ fikrlaydigan, o'z ijodiy yondashuviga ega bo'lgan ijrochilar musiqiy san'atni boyitadi, yangi talqin yo'llarini ochadi va tinglovchilarda chuqur ta'sir qoldiradi.

Musiqa va san'at maktablari yoshlarning musiqiy tarbiyasida asosiy pog'ona hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari shakllanadi,

iste'dod namoyon bo'ladi va rivojlanadi. Shuning uchun dutor darslarida kreativlikni rivojlantirish metodlarini ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Biroq, amaliyotda quyidagi muammolar mavjud:

- Ko'pchilik o'qituvchilar an'anaviy, reproduktiv metodlarni qo'llaydi
- O'quvchilar asosan nusxa ko'chirish (copying) bilan chegaralanadi
- Ijodiy topshiriqlar kamdan-kam beriladi
- Improvizatsiya va badiiy talqin mahoratiga kam e'tibor qaratiladi
- O'quv dasturlarida kreativ rivojlanish uchun yetarli material yo'q

1.2. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Maqsad: Musiqa va san'at maktablarida dutor cholg'usi ijrochiligi kreativligini takomillashtirish metodlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish yo'llarini aniqlash.

Vazifalar:

1. Kreativlik tushunchasi va uning musiqa ijrosidagi o'rnini tadqiq etish
2. Dutor ijrochiligi xususiyatlari va ijodiy imkoniyatlarini tahlil qilish
3. Kreativlikni rivojlantiruvchi pedagogik metodlarni o'rganish
4. Dutor darslarida qo'llash mumkin bo'lgan kreativ texnikalarni ishlab chiqish
5. O'qituvchilar va o'quvchilar uchun amaliy tavsiyalar tayyorlash

2. KREATIVLIK VA DUTOR IJROCHILIGI

2.1. Kreativlik tushunchasi

Kreativlik (lotin tilidan "creatio" - yaratish) - yangilik yaratish qobiliyati, noan'anaviy yechimlar topish, ijodiy fikrlash va o'ziga xos yondashuv.

Musiqa ijrosida kreativlik quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Badiiy talqinning individuallik
- Improvizatsiya qobiliyati
- Yangi ifoda vositalarini topish
- O'ziga xos ijro uslubi
- Emotsional ta'sirchanlik
- Musiqiy material bilan ijodiy ishlash

2.2. Dutorning o'ziga xos xususiyatlari

Dutor - ikki torli, uzun sapli, torli-torgayozli cholg'u asbobi. Uning asosiy xususiyatlari:

Tuzilishi:

- Uzun sap (70-90 sm)
- Ovoz qutisi (katta yoki kichik)
- Ikki tor (asosiy va qo'shni)
- Parda yo'q (fretless)

Tovush xususiyatlari:

- Yumshoq, lirik tembr

- Keng diapazon
- Vibrato imkoniyati
- Melizmlar va bezaklar
- Glissando effektlari

Ijro texnikasi:

- Mizrobli chalish
- Barmoqlar bilan chalish (plucking)
- O'ng qo'l texnikalari: tremolo, arpedjio
- Chap qo'l: glissando, vibrato, tril

2.3. Dutor repertuari

Dutor repertuari juda boy va xilma-xil:

An'anaviy kuylar:

- Dugoh, Chorgoh, Bayot kuylar
- Navo, Segoh uslubidagi asarlar
- Xalq kuylari

Zamonaviy kompozitsiyalar:

- O'zbek bastakorlarning asarlari
- Aranjirovkalar
- Avtor kuylari

Improvizatsiya:

- Maqom asosida
- Erkin improvizatsiya
- Jazga yaqin uslublar

3. KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISH METODLARI

3.1. Improvizatsiya mashqlari

Improvizatsiya - kreativlikning eng muhim ko'rinishi. Dutor darslarida improvizatsiyani bosqichma-bosqich o'rgatish zarur.

Boshlang'ich bosqich (1-2 yil):

Oddiy improvizatsiya mashqlari:

- 2-3 nota doirasida erkin o'ynash
- Berilgan ritmni turli notalar bilan ijro etish
- Oddiy melodiyaga javob yaratish (savol-javob mashqi)
- Tanish qo'shiqlarni o'z yo'li bilan bezash

Metodika:

1. O'qituvchi oddiy 2 taktli melodiya chaladi
2. O'quvchi javob sifatida o'z melodiyasini yaratadi
3. Birinchida takrorlab qo'yishi mumkin, keyin asta-sekin o'zgartiradi
4. Takrorlash orqali ishonch paydo bo'ladi

O'rta bosqich (3-4 yil):

Murakkab improvizatsiya:

- Maqom parda (lad) asosida improvizatsiya
- Berilgan garmoniya ustida melodiya yaratish
- Ritm naqshlarini o'zgartirish
- Bezaklar va melizmlarni qo'shish

Metodika:

1. Maqom pardasi tanlanadi (masalan, Dugoh)
2. O'qituvchi asosiy melodiyanı beradi
3. O'quvchi bu melodiyanı rivojlantiradi, yangi elementlar qo'shadi
4. Har gal yanada ijodiy yondashuv talab qilinadi

Yuqori bosqich (5-7 yil):

Professional improvizatsiya:

- To'liq erkin improvizatsiya
- Turli uslublarnı aralash (klassik + jazz, an'anaviy + zamonaviy)
- Uzun improvizatsion qismlar
- Shaxsiy uslub shakllantirish

Metodika:

1. O'quvchi tomonidan to'liq erkin yaratiladi
2. Faqat umumiy yo'nalish beriladi (kayfiyat, temp, uslub)
3. O'qituvchi fasilitator rolda
4. Baholash jarayoni ham ijodiy muhokama shaklida

3.2. Badiiy talqin ustida ishlash

Badiiy talqin - asarning ma'nosini anglash va o'z tushunchasida ifodalash. Bu ham kreativlikning muhim qismi.

Asar tahlili:

- Bastakor va davr haqida ma'lumot
- Asarning tuzilishi (forma)
- Asosiy g'oya va kayfiyat
- Dinamik va tempga e'tibor

Turli talqinlarnı o'rganish:

- Yetuk ijrochilarning versiyalarini tinglash
- Taqqoslash va tahlil qilish
- Har bir talqinning xususiyatlarini aniqlash
- O'z qarashini shakllantirish

Shaxsiy talqin yaratish:

- O'quvchi o'ziga yoqqan elementlarnı tanlaydi
- Yangi g'oyalar qo'shadi
- Bir necha variant sinab ko'radi
- Eng ta'sirchan variantni tanlaydi

Metodika:

1. O'qituvchi asarni ijro etadi, o'z talqinini tushuntiradi
 2. O'quvchi boshqa versiyalarni audio/video orqali tinglaydi
 3. Taqqoslash va muhokama
 4. O'quvchi o'z versiyasini taklif qiladi
 5. Birgalikda takomillashtirish
 6. Final versiya
- ### 3.3. Ijodiy topshiriqlar

Har darsda ijodiy elementlar bo'lishi kerak:

Kompozitsiya yaratish:

- Oddiy 8-16 taktli kuy yozish
- Xalq qo'shig'iga dutor partiyasi yaratish
- Zamonaviy musiqani dutorga moslash

Aranjirovka qilish:

- Tanish qo'shiqni dutorda ijro uchun moslash
- Ikki dutor uchun versiya yaratish
- Dutor va boshqa asbob uchun

Rasm-musiq:

- Rasm ko'rib, unga mos musiq yaratish
- Hikoya tinglab, musiqiy tasvirlash
- Tabiat tovushlarini imitatsiya qilish

Teatrlashtirilgan ijro:

- Asarga kinetik harakatlar qo'shish
- Hikoya bilan birga ijro
- Kostrom va sahnalash elementlari

3.4. O'yin va interaktiv metodlar

O'yinlar orqali o'rganish - bolalar uchun eng samarali usul.

"Musiq tanglov" o'yini:

- O'qituvchi parda yoki melodiya chaladi
- O'quvchi taxmin qiladi va takrorlaydi
- Ball to'plash tizimi

"Kompozitor" o'yini:

- Kartochkalar: ritmlar, notalar, dinamika belgilari
- O'quvchi tasodifiy kartochkalar tortadi
- Ular asosida qisqa kuy yaratadi

"Savol-javob" o'yini:

- Ikki o'quvchi yoki o'quvchi-o'qituvchi
- Biri savol (melodiya) chaladi
- Ikkinchisi javob (davomi) yaratadi

"Imitatsiya" o'yini:

- Tabiat tovushlari (qush, shamol, suv)
- Hayvonlar ovozi
- Transport tovushlari
- Dutorda imitatsiya qilish

3.5. Jamoaviy ijro va hamkorlik

Birgalikda musiqa qilish kreativlikni kuchaytiradi:

Dutor ansambli:

- Ikki yoki undan ortiq dator birgalikda
- Har bir ijrochi o'z partiyasi
- Uyg'unlikni saqlash va bir-birini tinglash

Aralash ansambl:

- Dutor va tor
- Dutor va doira
- Dutor va ruboy/chang
- Yangi tovush kombinatsiyalari

Jamoaviy kompozitsiya:

- Guruh bo'lib bitta asar yaratish
- Har bir o'quvchi o'z qismini qo'shadi
- Jamoa muhokamasi va qaror qabul qilish

4. PEDAGOGIK YONDASHUV VA PSIXOLOGIYA

4.1. Individual yondashuv

Har bir o'quvchi noyob:

- Turli qobiliyat darajasi
- Har xil o'rganish tezligi
- O'ziga xos qiziqishlar
- Shaxsiy psixologik xususiyatlar

Individual reja:

- Har bir o'quvchi uchun alohida dastur
- Kuchli tomonlarini rivojlantirish
- Zaif tomonlarini yaxshilash
- Qiziqishlariga mos repertuar

4.2. Motivatsiya va rag'batlantirish

Kreativlik motivatsiya talab qiladi:

Ichki motivatsiya:

- Musiqaga muhabbat
- O'z-o'zini ifoda etish ehtiyoji
- Bilish va o'rganishga qiziqish
- Ijod jarayonidan zavqlanish

Tashqi motivatsiya:

- Maqtoov va e'tirof
- Konsertlar va musobaqalar
- Mukofot va sertifikatlar
- Ota-onalar va do'stlar e'tirafi

O'qituvchining roli:

- Har bir urinishni qadrlash
- Xato qilishdan qo'rqmaslikni o'rgatish
- Muvaffaqiyatlarni nishonlash
- Ishonch va qo'llab-quvvatlash

4.3. Kreativ muhit yaratish

Sinf muhiti:

- Qulay, iliq atmosfera
- Ijodiy bezak
- Qiziqarli posterlar va rasmlar
- Musiqiy asboblari va materiallar

Psixologik muhit:

- Xavfsizlik hissi (xato qilish mumkin)
- Hurmat va qabul qilish
- Ochiqlik va samimiylik
- O'zaro qo'llab-quvvatlash

Ijodiy jarayon:

- Erkinlik va tanlash imkoniyati
- Vaqt chegarasiz (shoshilmaslik)
- Eksperimentga ruxsat
- Jamoaviy muhokama

4.4. Ota-onalar bilan hamkorlik

Kreativlikni uyda ham qo'llab-quvvatlash muhim:

Ota-onalar uchun tavsiyalar:

- Bolaning ijodiga qiziqish ko'rsating
- Mashg'ulotlar uchun qulay sharoit yarating
- Konsertlarga boring, musiqani tinglang
- Tanqid emas, qo'llab-quvvatlash
- Bolaning o'z versiyasini qadrlang

5. AMALIY TAVSIYALAR

5.1. Dars tuzilmasi

Kreativ darsning namunasi (45 daqiqa):

Kirish qismi (5 daqiqa):

- Qiziqarli savol yoki voqea

- Bugungi maqsadni qiziqarli shaklda aytish
- Kayfiyatni baholash

Issiq mashqlar (10 daqiqa):

- Texnik mashqlar, lekin o'yin shaklida
- Improvizatsion elementlar qo'shish
- Yangi tovushlarni kashf qilish

Asosiy qism (20 daqiqa):

- Repertuar ustida ishlash
- Ijodiy topshiriqlar
- Improvizatsiya mashqlari
- Yangi material

Yakuniy qism (10 daqiqa):

- Ijodiy o'yin yoki topshiriq
- Bugun nima o'rgandik?
- Uyga ijodiy vazifa
- Rag'batlantirish

5.2. O'qituvchilar uchun tavsiyalar

Pedagogik mahorat:

- Doimo o'rganing va rivojlaning
- Yangi metodlar va yondashuvlarni sinab ko'ring
- Konferensiya va seminarlarda ishtirok eting
- Tajriba almashing

Kreativ bo'ling:

- O'zingiz improvizatsiya qiling
- Yangi kuylar yarating
- Turli uslublarni o'rganing
- Namuna bo'ling

Sabr-toqat:

- Kreativlik darhol paydo bo'lmaydi
- Har bir o'quvchining o'z vaqti bor
- Xatolar - o'rganish jarayonining qismi
- Bosqichma-bosqich ilergilash

5.3. O'quvchilar uchun tavsiyalar

Muntazam mashq qiling:

- Har kuni kamida 30-60 daqiqa
- Nafaqat texnika, ijod ham
- Yangi narsalarni sinab ko'ring

Tinglang va o'rganing:

- Turli ijrochilarni tinglang

- Konsertlarga boring
- Video darslarni tomosha qiling
- Tahlil qiling

Qo'rqmang:

- Xato qilish tabiiy
- Yangi narsalarni sinash - mard
- O'z yo'lingizni toping
- Ishoning va harakat qiling

XULOSA

Musika va san'at maktablarida dutor cholg'usi ijrochiligi kreativligini takomillashtirish - milliy musika san'atini rivojlantirishning muhim yo'nalishi. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

1. Kreativlik - musika ijrosining asosiy komponenti bo'lib, uni boshlang'ich bosqichdan rivojlantirish zarur.
2. Improvizatsiya - kreativlikning eng samarali shakli. Oddiy mashqlardan boshlab, asta-sekin murakkablashtirilishi kerak.
3. Badiiy talqin - har bir ijrochining individual ko'rinishi bo'lib, uni shakllantirishga maxsus e'tibor berish lozim.
4. Ijodiy topshiriqlar va o'yinlar - o'rganishni qiziqarli va samarali qiladi, ayniqsa yoshlar uchun.
5. Individual yondashuv va motivatsiya - kreativ rivojlanishning asosi.
6. O'qituvchining roli o'zgarmoqda - u nafaqat bilim beradi, balki ijodiy fikrlashga yo'naltiradi, ilhomlantiradi.

Kreativ yondashuvni amalga oshirish uchun:

- O'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish
- O'qituvchilarni tayyorlash va o'qitish
- Kreativ muhit yaratish
- Zamonaviy metodlar qo'llash
- Ota-onalar bilan hamkorlik

Dutor ijrochiligi kreativligi - nafaqat texnik mahorat, balki ruhiy boylik, shaxsiy ifoda va milliy madaniyatni avlodlarga yetkazishdir!

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438
2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354
3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444

4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112
6. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82
14. Ибрагимов, Умид Собиржонович, Саид Болтазода, Саидий. Современные методы формирования техники исполнения студентов на занятиях. Science and Education 4 (2), 1234-1239
15. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science, and Education 3 (4), 1605-1611

17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. Science and Education 3 (8), 196-203
18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. Science and Education 3 (8), 138-144
19. Саидий, Саид Болта-Зода, Рустамов, Азизбек Рустам ўгли. Выработка отдельных музыкальных способностей: ритмического и тембрового слуха. Science and Education 3 (8), 151-155
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. Science and Education 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. Science and Education 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and education. 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта – зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. Science and Education 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. Science and Education 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. Science and Education 3 (8), 224-230
26. Саид Болтазода, Саидий, Субхонов, Отабек Адилевич. Основы управления музыкального диктанта по сольфеджио. Science and Education 3 (3), 825-830
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. Science and Education 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. Science and Education 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. Science and Education 4 (1), 597-603
30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. Science and Education 4 (1), 556-562